

ANTHROPOSOFICKÉ ROZHLEDY

Ročník XIII

červenec - srpen 2002

Číslo 4

Christus,...

Christus,
Heiland der Welt,
Herr der Dämonen,
Hör unser Flehen.
Neige Dich nieder
Aus geistigen Höhen
Und rette die Menschheit,
Ehe sie stirbt.
Wehre dem Wahne,
Spende die Klarheit.
Wehre dem Zweifel,
Schenk uns den Glauben;
Wehre der Ohnmacht,
Schenk uns die Kraft
Fest stehen zu können
im Sturme der Zeit,
Stützen zu können
die wankende Brücke,
Dienen in Treue
Dem Menschengestalt.

Herr, wir verderben,
Eile zu helfen,
ehe wir versinken
im Drange der Flut.

Kriste,...

Kriste,
Spasiteli světa,
Pane démonů,
slyš naše lkaní.
Skloň se k nám dolů
z duchovních výšin
a zachraň lidstvo,
než zahyne.
Zabraň klamu,
dej nám jas.
Zabraň pochybnostem,
dej nám víru;
zabraň bezmoci,
dej nám sílu,
abychom pevně stáli
v bouři doby,
abychom podepřeli
třesoucí se most,
sloužili věrně
lidskému duchu.

Pane, hyneme,
 pospěš na pomoc,
než se ztratíme
v přívalu potopy.

Rudolf Steiner

Z výroční zprávy předsednictva AS za rok 2001–2002

Milí přátelé,

poslední rok přinesl ve světě okolo nás mnoho změn. Mnohé, co dosud bylo spíše na periferii dění, vystoupilo výrazněji na povrch. Zmatenost doby, ve které je orientace nesnadnější, než byla dříve, vzrůst demagogie, manipulace skrze média, to všechno se stává výzvou, aby anthroposofie a anthroposofická společnost nezklamaly, abychom neměli zatemněnou mysl,

jako tomu bylo – v líčení Steinerově – na počátku první světové války, a také zčásti v době krize společnosti ve třicátých letech, které jako by se dnes opět vracely.

Týká se to především šíření nenávisti, strachu, živení těch nejnižších pudů v nás i okolo nás. Osud Evropy i světa se jeví být opět ohrožen, a české země, které byly ve svých dějinách mnohokrát ve zvlášť kritické situaci, se do ní dostávají opět. Měly by tu zazářit podle Rudolfa Steinera první červánky nové, šesté poatlantské epochy bratrství, a tak je sem a zde soustředěno mnoho sil, protivících se tomuto vývoji.

Týká se to však také situace v celé Evropě a v celém světě, jehož jednostranná globalizace s prioritami zisku a ekonomické sféry na úkor sfér ostatních nese, či jen nedostatečně nese odpovědnost sociální, politickou a možnosti kulturního a duchovního rozvoje. Anthroposofie je napadána z pozic omezeného tzv. vědeckého myšlení, od těch, kdo by chtěli mít monopol přístupu k duchu a nadto i oněmi hnutími, která propagují nelegitimní vstupy do duchovního světa manipulací adeptů i drogami. Leckde ve světě, zejména ve Francii a v Belgii, se anthroposofie musí bránit proti přímým útokům nákladnými soudními procesy, jinde je napadána či karikována skrze média. Předpokladem obrany anthroposofie je pěstovat mezi námi sesterství a bratrství, najít nejvhodnější způsoby spolupráce na společném díle, vyvarovat se sporů, třenic, chaotizování, které bohužel leckde znesnadňuje i práci celosvětové společnosti.

Předsednictvo považovalo za svůj hlavní úkol chránit prostor, ve kterém může anthroposofie žít a působit, usnadňovat cestu veškerým iniciativám, jež z ní vycházejí, starat se o základní hospodářský rámec. To, že máme prostory na přednášky, na setkávání, na knihovnu, že máme fungující knihovnu, časopis a zpravodaj, není ani dnes samozřejmostí. Hospodářsky žijeme zatím z valné části z daru jedné sponzorky, a protože drasticky poklesly úroky z vkladů, naše finanční zdroje se bohužel ztenčují.

Členové předsednictva, redakce a administrace pracují vesměs zdarma, a jen tím je tato činnost možná. Kde tomu tak není, mají už dnes problémy: v Americe skončilo vydávání světového časopisu, protože nebylo na platy trojčlenné redakce, v Goetheanu i ve Stuttgartu mají velké problémy s úhradou mezd zaměstnanců, podobně i správa odkazu Rudolfa Steinera – Nachlassverwaltung. Ta se snaží proto zpoplatnit vydávání překladů, a dlouhá jednání s ní nevedla zatím ke změně jejího stanoviska. Hledáme přijatelnou domluvu a doufáme, že se podaří řešení brzy najít. Doba, kdy cesty našich zástupců na shromáždění zástupců zemských společností v Dornachu byly zčásti sponzorovány centrem, minula. Dnes to musí už platit v zásadě zástupci sami, nejvýš s částečným příspěvkem z prostředků zemských společností; ze zemí na východ od nás, které jsou ještě chudší než my, tam už zástupci letos nepřijeli. Zatím se předsednictvu podařilo splnit jak závazky vůči ústředí v Dornachu, tak vzhledem k českým úřadům tak, že nedošlo k závažným problémům, ale nikoli bez zvýšeného úsilí.

Nikoli bez problémů, ale v podstatě dosti úspěšně se zatím podařilo chránit prostor pro anthroposofii a její iniciativy ve veřejnosti natolik, že nedošlo k přímému jejich napadání a procesům, ovšem s výsledky činnosti směrem k veřejnosti nemůžeme být spokojeni. Jsme rádi, že proběhly konference zorganizované mladými členy, a rádi jim k jejich úspěchům blahopřejeme; věříme, že povedou k dalším úspěchům. Ovšem funkce v pracovním předsednictvu vyžaduje schopnost systematické práce každý měsíc, každý týden. Současné předsednictvo stárne, je opotřebováno a bude zapotřebí nahrazovat obsazení funkcí mladšími a mladými.

V každém lidském společenství existují vedle sebe dvě až tři generace, které se musí navzájem doplňovat – v anthroposofické společnosti to platí tím více; i sekce mládeže byla znovu uvedena ve výraznější činnost v samém Goetheanu. Budoucnost osudu bytosti Anthroposofie musí už zajišťovat především mladší a mladí. Hektičnost dnešní doby nedává mnoho volného času k dobrovolné neplacené práci nikomu, ale i tato situace nám musí být výzvou, abychom se v ní snažili obstát co nejlépe. Všechny iniciativy vycházející z myšlenek

a odkazu anthroposofie mají své úlohy, jsou autonomní, ale úkolem společnosti je jim podle potřeby pomáhat a jejich úkolem pomáhat společnosti, aby mohla plnit svůj základní úkol.

Předsednictvo by rádo poděkovalo všem, kdo je podpořili v jeho činnosti v ochraně prostoru, v rozvíjení a pěstování anthroposofie. Anthroposofie sama potřebuje žít ve společenství v každé zemi i v celosvětovém měřítku. Je úkolem nás všech, abychom o bytost Anthroposofii pečovali, abychom jí pomáhali do světa okolo nás, abychom ji chránili. A jak bylo správným heslem před rokem organizované konference: protože víme více, neseme více odpovědnosti za osud světa a lidstva, a musíme tuto část naší úlohy plnit co nejlépe.

Rudolf Steiner jako badatel a jeho gnozeologie III

Referát o třetí přednášce cyklu „Pozorování přírody, matematika a experiment a jejich výsledky z hlediska anthroposofie“, Stuttgart, 18. března 1921

Ve třetí přednášce Rudolf Steiner navázal napřed na úvahy o dimenzionalitě lidské bytosti. Je jistou představou, že duchovně-vědecké úvahy mohou být kontrolovány jen tím, kdo sám do duchovního světa vidí. Ale jde především o pochopení – výsledky takového zkoumání mohou být zdravému lidskému rozumu naprosto pochopitelné. Smyslový svět je sice v jistém smyslu vysvětlitelný sám ze sebe – mechanismus hodin lze pochopit z hodin samých –, ale k úplnému objasnění potřebujeme už rozum hodináře, to, co je už vně hodin.

„Vlastní zkoumání duchovně-vědecké oblasti vede zprvu k jinému způsobu poznání, ... k jinému stavu duše vůči skutečnosti, než existuje obvykle v daném životě či v obvyklé vědě.“ Obvyklé poznávání vnějšího smyslového světa prostupujeme rozumovými operacemi, také citovými a volními impulsy, a na druhé straně matematickým poznáním. Jde o „bezprostřední vzájemné působení mezi člověkem a nějak upraveným vnějším světem.“ V matematickém poznání prvního řádu jde o vnitřní proces, jehož výsledek je použitelný na vnější smyslový svět. „Už z toho, že je to použitelné na vnější smyslový svět, vyplývá, že to musí mít čistě obraznou povahu, že to ... nemá ještě něco z obsahu, který nacházíme venku v našem okolí. Vzhledem k tomu je to, co je obsaženo v matematizování, zcela bezobsažné, to znamená, je to pouhý obraz. ... Uvnitř matematickosti je to, co rozvíjíme, pouhým obrazem.“ Přesto máme „uvnitř matematiky mimořádně velkou jistotu, že skutečně víme, že se pohybujeme v oboru, v němž vládne jistota poznání... Když matematizujeme, můžeme si být jisti, že všechno to, co děláme, sledujeme s plným, světlým, jasným vědomím.“ Imaginativní způsob poznání je pokračováním úsilí, známého již v zárodcích v matematizování. Jde o usilování o jiný obrazný obsah.

Minerální svět nám podává to, co je přístupno čistě matematickému způsobu zpracování. Když vystoupíme k rostlinné říši, nechává nás tento způsob zpracování na holičkách. Kdo se chce pozvednout k imaginativnímu způsobu představování, rád by získal pojmy, jež vycházejí nad matematickostí, a které by mohl použít na vegetabilní říši. Je třeba, aby se tento duševní postup konal tak, aby tento stav byl plně rovnocenný matematickému způsobu poznání. Nejlepším způsobem „přípravy pro výchovu imaginativního poznání je, že se zabýváme matematizováním ne proto, abychom dospěli k jednotlivým výsledkům, ale abychom získali zřetelné prožívání toho, co vlastně dělá lidská duše, když se pohybuje v matematických útvech.“ Tohoto plně vědomého poznání máme nyní použít na jinou oblast, oblast dalších útvarů, kterými můžeme vniknout do vegetabilního života stejně, jako můžeme proniknout minerální podstatu matematickými útvary.

To považoval Rudolf Steiner za zvlášť důležité, protože jasnozřením je často nazýván stav při snížené jasnosti vědomí, a při anthroposofické stezce je tomu právě naopak.

Imaginativní zření je něčím, co musíme vědomě rozvíjet. Musíme v něm pokračovat, ale tak, že musíme také ujasnit vztahy k tomu, co je obyčejné smyslové pozorování.

Nervově-smyslová organizace člověka je soustředěna zejména v lidské hlavě, i když je rozšířena po celém lidském organismu. Vztah mezi vnějším smyslovým světem a tím, co prožíváme v obsahu našeho počítku, působí v moderní vědě potíže. Někteří soudili, že obsah našeho duševního vědomí je reakcí na dojem vnějšího světa. Celý barevný svět okolo nás je jen reakcí na to, co existuje venku. Ačkoli je oko živé, přece v něm nacházíme děje obdobné vnějšímu mechanickému, minerálnímu světu. I materialističtí badatelé jsou ovšem nuceni uznat, že při sledování toho, co máme před okem, co se děje v oku a dále v mozku, přicházíme pouze k materiálním dějům, a že zde nemůžeme najít bod, ve kterém se odehrává reakce duševnosti na tento vnější dojem, „takže se tímto způsobem nikdy nepřiblížíme k tomu, co z vnějšího světa prožíváme“.

„Když duchovní badatel v sobě vyvine to, co nazýváme imaginativní poznání, pak se pro něho celý problém promění v jiný.“ Přichází k tomu, aby v oku skutečně zachytil něco, co může proniknout, když vytvořil imaginaci. V matematické imaginaci postupujeme vůči fyzikálně-materiálnímu světu tak, že tento vnější svět pronikneme tím, co je geometrické, a cítíme, jak v tomto způsobu pozorování srůstá to, co jsme vytvořili uvnitř našeho vědomí, s tím, co jsou vnější děje.

V duchovním světě zprvu používáme oněch metod, kterých jinak vnějškově užíváme pomocí matematiky v přírodním bádání, na svět oka. Vidíme však, že když jsme vůči oku vypracovali imaginativní představování, že vůči oku máme realitu, kterou nemáme, když se nacházíme jen vůči vnějšímu fyzicko-materiálnímu světu. Ovšem fyzická hmota se nestane ničím jiným, než tím, čím je pro obyčejné vědomí. Kdo tvrdí, že v anorganické oblasti vidí něco jiného než nezřící, ten je v duchovním poznání na šikmé ploše, nikoli na správné cestě. Uvidí možná různá strašidla, ale duchovní entity světa se mu v jejich pravé podobě neodhalí. Naproti tomu, když máme jako předmět pozorování živé lidské oko, když jsme rozvinuli imaginaci, stojíme v plné skutečnosti, jestliže můžeme na oko rozšířit nejen matematické konstruování, nýbrž také konstruování v imaginaci.

Vím, že v oku mohu něco sestrojít podobně jako něco v temné komoře a ve vnějším minerálně-matematickém světě. Ale vím také, že obor, ve kterém konstruuji, obsahuje ještě něco jiného, co mohu proniknout pouze imaginativním poznáváním, chci-li postupovat tak, jak s matematikou vůči anorganické přírodě.

„Co to ale znamená? V lidském oku je něco, co není uvnitř anorganické přírody, to poznáme teprve tehdy jako realitu, když se s tím sjednotíme právě tak, jako se v matematickosti sjednotíme s něčím anorganickým. Jestliže jsme provedli tento akt, pak řekneme: pronikli jsme až k éterickému lidskému tělu. Imaginací jsme uchopili povahu člověka tak, jako jinde matematikou uchopíme venku anorganickou přírodu... Vůbec tomu není tak, že přijdeme k představě lidského éterického těla nějakým konfusním, fantastickým způsobem, nýbrž k této představě přijdeme tím, že zprvu vytvoříme imaginaci a pak ukážeme na objektu, který se k tomu hodí, zprvu ukážeme sami pro sebe, že obsah imaginativního představování může tak srůstat s objektivitou, jako srůstá matematický obsah se svojí (fyzickou) objektivitou.“

„Co ale z toho plyne pro lidskou konstituci? ...Něco, co v nás žije, necháme jakýmsi způsobem postoupit tak, že splyne s tím, co je vnější anorganická příroda. A co můžeme tvrdit pro oko, platí také, i když v pozměněné podobě, pro ostatní smysly. ...U oka by byl tedy organismus tím, co se v mozku, v jeho zrakových partiích, připojuje k oku. ...Jako moře vytváří zálivy do pevniny, vnáší svět takové zálivy do našeho organismu; v nich pokračuje ve své činnosti... Anorganično právem konstruujeme také dovnitř oka... V oku a v ostatních smyslech proniká náš éterický organismus to, co do těchto zálivů proudí z vnějšího světa... Prožíváme skutečné anorganično v poli našich smyslů... Tento organismus vychází vstříc tomu, co do nás vsunuje vnější svět.“ S éteričnem splýváme v našem oku; vychází vstříc

tomu, co je do oka zvenčí vsunuto. Skutečné pochopení poznávacího aktu nelze čistě fyzickým poznáním pochopit. Imaginace je podobná v jistém smyslu matematickému poznávání, ale také od něj odlišná. Když jsme poznali, jak bezmocné je obvyklé poznávání, obvyklá logika, obvyklá matematika, vůči tomu, co se odehrává v každém okamžiku v nás, pak už může vzniknout hluboká touha po rozšíření a prohloubení našeho poznání.

Ne každý bude duchovním badatelem, ale každý má právo požadovat od něj vysvětlení, jakým způsobem přichází ke svým výsledkům... je naprosto nutné, abychom došli k vzestupu pomocí hlubších sil než pomocí těch, které přece zřetelně ukazují, že to není v jejich moci, protože přece vedly k úpadku naší kultury.

Pro soudobý postoj v poznání

Poznámky ke vztahu mezi duchovní vědou a soudobou kulturou: Referát o (L1)

Referuje *Stanislav Kubát*

Poznámky referujícího úvodem. Autor v (L1) mluví o duchovních vědách. Pro české poměry je to starší, už nepoužívané označení. Jsou tím míněny oficiální vědy humanitní, zejména historické, jak vyplývá z definice v (L2) – viz (V1). Přesto tato definice mluví o vlastnostech, které jsou už blízké některým vlastnostem anthroposofie jako duchovní vědy. Pokud se autor zmiňuje o antropologii, jsou tím míněny zejména antropologie filozofická (V2), kulturní a sociální. Dále se zmiňuje o filozofii kultury (V3). V ní vidí už dnes možnost vyzkoušet si produktivnost zde načrtnutých myšlenek. Pokud jsou zde dány podněty k zamyšlení pro duchovní badatele těchto oficiálních vědních oborů, zdá se, že mohou být podnětem i pro duchovní badatele v anthroposofickém smyslu. Referát není úplný, zabývá se jen některými myšlenkami z (L1). Materiál (L1) na uvedené adrese již není dostupný.

Vlastní referát. Autorovi se nelíbí současný postoj některých duchovních vědců k dobovým jevům. Zdá se mu, že takový postoj není schopen produkovat nové výsledky v duchovní vědě, které by vystihovaly dobové jevy. Myšlenky uvedené v článku považuje za otevřené k diskusi, ne za konečně platné.

I Výchozí otázka a základní myšlenky (teze).

Výchozí otázkou je: „Co je to program soudobého postoje k poznání?“

S tím souvisí další dvě otázky:

Co je to program duchovně-vědecké nauky o člověku jako vědy o dobových jevech?

Jak se mohou snahy o poznání v mladší generaci duchovních vědců dostat přiměřeným způsobem do vztahu k dobovým jevům, blížit se jim a udělat snahy o poznání produktivními“ (živými, uplatňujícími se při novém tvoření)?

Základní myšlenky článku jsou následující: „Je třeba stanovit podstatné předpoklady pro soudobý fenomenologický (V4) postoj v duchovních vědách.

Době přiměřený postoj v poznání spočívá: ve vypracování fenomenologie skutečnosti ideového (světa, působení), a v důsledném zohlednění současného stavu „hluboké ambivalence (dvoznačnosti) (V5) ideového světa. Ambivalence se ve své podstatě nedá v současnosti obejít a nedá se řešit jednoduchou tvorbou úsudku na základě střetu protikladných názorů. Produktivní vnitřní obsah většiny dnešních jevů mívá ten, kdo do svého zorného pole nezahrne dvojí tvář doby a jen se vyčerpává v souhlasu nebo varování.“ (L1)

II Souvislosti

Úsilí o stanovení vztahu mezi duchovní vědou a současnými jevy je určováno okolními jevy a musí si proto okolní jevy ujasnit. Evropská civilizace je dnes proniknuta odporem vůči působení a vyznávání idejí – antiidealismem – a snahou odstranit filozofické myšlení, ve kterém se jednostranně zdůrazňuje podstata věci (esence), tedy to, co danou věc činí touto věcí a odlišuje ji od jiných – antiesencialismus. Tyto dvě tendence umožňují koexistenci individuality a pluralismu, to je soužití lidí v demokratické formě. Společnost si takové postoje vynutila jako obranu proti soudobým snahám zavádět v nějakém směru různé formy totality. Je to jistě nominalistické gesto v poznání, které se vzdává hledání podstaty (substance) ve prospěch nihilismu, ale ono umožňuje společenskou toleranci a demokracii (zdá se, že zde máme první ukázkou dvojakosti působení ideje za těmi dvěma „anti-“, pozn. ref.)

Dnes se stále radikálněji prosazuje individualizování – člověka i institucí (dnes se zdá, že se různé instituce stále více skládají z nesourodých jedinců, kteří už nejsou schopni spolupracovat jinak, než pod tlakem nějaké formy hrozby). Jako by se postupně chtěla uskutečnit intuice o svobodě individuality, ale všechno se děje zatím v jakémsi přítmi různých znečištění té věci. Potom je (jediné?) východisko v uznání, že dnes je prvotní tolerance a je třeba ji stavět jak obsahově, tak v metodě před hledání podstaty (substance). A to je zásluha antiesencialismu.

Mnozí se dnes snaží experimentálním způsobem o nový esencialismus – hledání podstaty –, o uznání platnosti, života a působení idejí, ale antiesencialismus a antiidealismus jim připravily situaci, v níž je vidí současníci jako zpátečníky. Je třeba vytvořit nový esencialismus (nový postup hledání podstaty věcí), ve kterém se dají sloučit substance a pluralita. Nemůže tedy už v něm vládnout ideologie, musí být spíše anthropologický (V2), individualistický a empirický (řídící se zkušeností). Přesto bude takový esencialismus schopen objektivního působení. Hlavním požadavkem doby je tedy přivést dohromady substanci a pluralitu. Jde o obtížnou úlohu, a je to základní dilema – jsme nuceni obtížně volit mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi. Toto dilema doprovází snahu po poznání, která se zabývá substanciálním působením. Základní dilema má svou vnitřní dialektiku (V6) a je v současnosti produktivní.

III Co považuje autor za duchovní vědu?

Za prvé by to měl být nově pojatý substancialismus nebo idealismus. Ten by měl překonat rozpory svých dosavadních forem tak, že se opře o „empiricky-praktickou nauku o člověku týkající se vnitřních zážitků a duševně-duchovního života individua.“ Duchovní badatel by tedy měl pěstovat svůj vnitřní život, snažit se v něm zaujímat postoje k praktickým otázkám současnosti a z této zkušenosti čerpat své názory.

Za druhé se dá považovat za duchovní vědu snaha po poznání, která je i humanistická a která se snaží najít vztah k soudobým jevům a jiným proudům poznání v přítomnosti, ale ne už jako pouze pozorující, ale účastníci se, podílející se v prožívaném provedení. To je nové pojetí hledání podstaty věci, „substance“. (Účast na některých proudech poznání v přítomnosti bude asi problémem, ne-li nemožná – viz diskotéky s prodejem drog a podobně. O to více nám budou stále takové proudy neprůhledné, nepoznatelné v jejich podstatě – pozn. ref.) Takové poznání by mělo přispívat k obnově filozofie kultury.

„Duchovní věda“ přispívá jako praktický idealismus k tomu, že si kultura ve filozofii kultury uvědomuje sebe na úrovni svého životního procesu jako hnutí, které se pozoruje během svého výkonu, provedení. Filozofie kultury má tedy naději přejít kobjasňování soudobému a nazírajícímu (estetickému).

Filozofie kultury musí přemýšlet o uskutečnění nové formy idealistického a humanistického myšlení, které by sjednocovalo toleranci a substanci, aniž by propadlo do nových ideologií.

IV Doba ambivalence: Výzva k práci na základech

V přírodě se dají najít jevy, které na nás dělají dojem, že jsou jen prvními návrhy, náčrtý. Dnes to platí především ve společnosti. Je těžké jasně rozlišit podstatné síly a kvality působící ve společnosti. Značně se rozrušily vědecké a politické ideologie a s nimi svázané polarity v kultuře – a už nemohou sloužit jako nástroje pro jednoduché přiřazení a orientaci. Nastupují nové ideologie a duchovní konstelace. Jsou ambivalentní, pružné (také vůči morálce lidí, kteří hlásají, že žijeme v době postmorální – pozn. ref.), jsou propustnější, méně se vnučují. Společenská konstelace je stále komplexnější a působí na ni politické změny, proměna kultury, nové technologie, rostoucí hospodářský vliv na to, aby moderna duchovně porozuměla sama sobě. Mnozí lidé nejsou schopni na základě informací vytvořit si věcně správné názorové úsudky, které by byly na úrovni jevů. Náhled na současnou společnost se nesmí vyčerpávat v tom, jaká je. Musí chápat společnost jako společnost procházející procesem vývoje, jako procesní společnost. Potom ovšem má stálý kulturní rámec ve společnosti stále kratší platnost a moment budoucnosti stále více zatlačuje moment přítomnosti do pozadí.

Chceme-li stanovit předpoklady pro vlastní jednání, musíme mít na zřeteli tyto neustálé změny při objasňování, co je základní a podstatné. Proto je nutné, aby duchovní vědy „pracovaly více než kdy jindy na objasnění základních pojmů, vyzdvižení toho, co je podstatné, objasnění základních ideových obrazů, aby se snažily o široký vhled do velkých souvislostí a duchovního pozadí dobových jevů. Z toho pak může jednotlivec odvodit autonomně své vlastní názory a úsudky.“ (L1)

Kdo chce dnes pozorovat dobové jevy, musí se zabývat otázkou, jaká je životní oblast ideje, je-li idea skutečná, jak žije. Jestli je dnes řada lidí ovládána ať vědomě či nevědomě postoji a názory postmoderny (V7), potom takové a další procesy ve vědomí ohrožují svéprávnost člověka. Zároveň ho však vedou do plné svobody, zda chce sebe a své názory považovat za něco oprávněného. I z této situace plyne, že „dnes každá idea tam, kde se skutečně projevuje jako životní proces a je tedy skutečná, ukazuje dvojí tvář jako základní vlastnost, kterou nejde obejít“ (L1). Na mnohých lidech se ukazuje snaha zatlačit tuto myšlenku o dvojí tváři ideje. „Ale teprve tam, kde je vyzápasen tento vícevrstvý život ideje, začíná idea nezahaleně mluvit. Ukazuje se potom v neustálé proměně, nikdy nezůstává stát, a

zároveň se vznešeným způsobem proměňuje – a právě v této své neodmyslitelné živosti je ... mluvící ideou.“ (L1) Život ideje k nám promlouvá jako proměna ideje a je samostatný. Snaha o poznání se nemůže zabývat míněním, interpretací nebo předsudky, musí jí jít o zachycení života ideje. Idea je natolik živá, nakolik se sestává z protikladů, jenom ony jsou motivem k životu ideje.

Protiklady patří k podstatě každé proměňující se věci. Převážná většina významných událostí a vývoju má za hnací sílu dvojznačnost, protiklady. Ony také tvoří proměnlivost životního procesu skrytého ideového působení v jevech. Život ideje je dán dvojí tváří, vnitřními protiklady jevů v současné době. Stránka dvojznačného projevu v událostech je jakoby v přítmi, dvojznačnost má svůj vnitřní potenciál různých vývojových možností, nejasností, možností zvratu ve vývoji a v otevřeném dalším postupu vývoje. To umožňuje ideji život jako proměnlivé skutečnosti. Kde existuje život ideje založený na ideji samotné, tam je život ideje čistým procesem. Životní proces ideje nejde zjednodušit na něco jiného, nedá se převést na něco jiného (dát mu smysl), nelze říkat, že přechází v něco jiného (dát mu cíl).

Veškerá pravda životního procesu ideje je obsažena v jeho dvojznačnosti a v pohybu, který se v ambivalenci koná. „Je to skutečnost ideje samé, která není nic jiného než trvalá metamorfóza té stejné podstaty (proměna podobná bytí oblaků, jak to chápal už Aristofanés).“ (L1) „Jestli není život ideje nic jiného než pravda uskutečňující se v přítmi fyzického jevu, je tato pravda buď jenom jako událost v čase a prostoru se svými stránkami neustále do sebe navzájem se přelévajícími, různými, zčásti polárními a vzájemně si protirečícími, nebo vůbec není. Idea je tedy jedno, život to druhé. Teprve když život přetéká do ideje, stává se idea skutečností.“ (L1)

V Kde je idea skutečně?

Chceme-li nazírat na život ideje v konkrétním zkoumaném jevu, musíme mít měřítko (měřítko pro to, že jde o život ideje – pozn. ref.). To nemá nikdo předem, musí si ho utvořit vždy až při zkoumání podstaty jevu. Kvalita současné i budoucí duchovní vědy spočívá v úrovni tvorby měřítka na jevu. Cílem a programem práce v oboru poznání, zaměřené na soudobé duchovní jevy doby, musí být vývoj rozsáhlé fenomenologie skutečna se zahrnutím polarit a protikladů, které vznikají spolu s jevy. Protiklady a polarit jsou jen různé náhledy na podstatu živé ideje.

„Vidět různé v tom stejném a stejné v různém je zároveň jedna z možných definic imaginace: Stažení protikladů do jednoho obrazu, který je všechny zároveň zohledňuje a nechává je prožít v jednom jediném obrazu. V tomto obrazu je viditelná pravda věci jako celek události, když událost sama začne hovořit, aniž by byla aktem poznání ovlivněna a zjednostraněna ve své komplexnosti a ve své neredukovatelné rovině metamorfózy.“ (L1)

Filozofie kultury, řídící se duchovně-vědeckým poznáním, musí syntetizovat bez sjednocování v jevech to, „co je dvojí tváře, co je protikladně dialektické, dalo by se také říci co je zjevné a je složené z proměny (metamorfózy)“. (L1) Části jevu, procesu jsou sice nedotknutelné, ale syntéza musí vést k imaginativnímu celku. Skutečnost ideje jako v sobě rozdělené a protikladně odpovídá skutečnosti životního procesu. Tak jako on, dostává tvar z pohybu nesourodých částí nejistého celku. K jádru ideje se dostaneme jen údivem (obdivem), soucitem (láskou) a svědomím, tedy metodami duchovní vědy. Musíme se zabývat jevy, opravdově je prožívat, mít na nich nadšený podíl (může se to podařit, ale také ne).

Jsou jevy, které jsou téměř znaky naší doby – genová technologie, neoliberalismus, který určuje stále silněji společenskou atmosféru, rostoucí podsmyslové působení nových médií na člověka. Získat o nich správně podložený názor o hlubší dimenzi jevu znamená určit jejich životní sílu, která spočívá ve schopnosti metamorfózy a vzájemného vlastního stupňování protikladností vystupujících v těchto jevech. Jistě jmenované jevy mají řadu

nepříjemných jednostranností, ale mohou mít také dvojitý potenciál způsobený ideou, která se v nich dere kupředu. Musíme zohlednit tento dvojitý potenciál, chceme-li vnímat ideu.

Je třeba dát v současnosti přednost panujícímu intelektuálnímu postoji vznášejícího se neklidu, který v sobě skrývá mnoho negativního, před vyrovnaností přehlížející vše s odstupem. Autor ale nedoporučuje zříkat se toho, co je svaté v lidském působení, co i nadále dává měřítko, za cenu vnímání ambivalentního v jevech. „Ovšem k přiměřenému získání toho, co je lidské v jevech, je také nutné nazírání ambivalentního v jeho konkrétních projevech.“ (L1)

„Ukažme si jen příklad (velmi raný a svou dobu předcházející) jako úspěch takového postoje: Úsudek Victora Huga o Napoleonovi. Hugo míní, že je z mnoha různých hledisek škoda, že Napoleon prohrál bitvu u Waterloo, z jiných hledisek je to ale dobře. Škoda a dobro se syntetizují do obsáhlejšího náhledu na podstatu dějin jako zahrnující (ne vylučující pozn.překl.) vývojový proces ohlašování se ideového (působení, bytí). Avšak na pravdu orientované duchovní vědě jde jen o prožívající nazírání tohoto ideového.“ (L1) „Takový postoj je soudobou interpretací ústředního požadavku Rudolfa Steinera, který také nám dnes musí dávat měřítko bez všech škrťů: „Postřehování ideje ve skutečnosti je právě *communio* moderního člověka.“(L1)

VI Motiv Parsifala jako vlastní hlubinná dimenze dotazování se jevů doby.

Při „postřehování ideje ve skutečnosti“ jde o odkrývání toho, co má možnost být lidské ve skutečnosti, i když víme o zkomolení tohoto pojmu, stále zřetelněji vidíme zmrzačení tohoto pojmu a stále více toto znečištění jeho základů určuje obraz společnosti. Jde o odkrytí toho, co je lidsky skutečně zajímavé v jevech doby. Upozorníme-li znečištěné jevy na jejich skryté možnosti, mohou je uchopit a zlidštit se.

Takový postup by měl platit i tehdy, když lidské působení se v jevech jen nejasně uplatňuje a když zjistíme, že jde o povrchní nebo zavrženímhodné jevy. Jistě jsou i v tomto směru hranice, co má smysl ještě dělat a pokus tím může skončit. „Opravdové zahrnutí ztroskotání do prožívajícího, zkoušejícího hledání ideje ve skutečnosti je úlohou duchovní vědy orientované na přítomnost. Taková duchovní věda má především dotazující se charakter a právě v něm jistým způsobem nic menšího než spásný charakter. Je to Parsifalův motiv, který zde mocně vystupuje z pozadí jako hlubší pohnutka a motivace. Jak se ptá nakonec Parsifal Amfortase, po velké chybě zameškání: Co ti chybí? Čím trpíš? Proč se z tebe neprojevuje tvé spásné (léčící), tvé lidské? - tak musí také jednat i duchovní věda.“ (L1)

Ideové procesy se v jevech vyjadřují jen jakoby v přítmí, ve formě nemoci. Nemůžeme předčasně odsuzovat ideové působení v jevech. Často však musíme zaujmout jasně kritický postoj, musíme věci vykázat hranice, provokovat k obnově zdravé síly úsudku.

Všichni víme, jak je snadné odsuzovat. Duchovní věda se musí dotazovat hlubších příznaků toho, co je lidské, které nevyhnutelně musí vést i v tom nejnegativnějším v lidském světě. To je daleko těžší. Většina neúčastných postojů už nemá smysl. Namísto kritiky a morálního odzbrojování je třeba jednat podle vnitřního hlasu o správném.

Můžeme s překvapením odkrýt něco neviditelného, cenného, tajemného jako působící princip ve znečištěné skutečnosti. Sama skutečnost už není řešením. Skutečnost je vyvíjející se silový proces, snaha existovat, která směřuje k něčemu, co zatím neumíme vyslovit, co se teprve začíná objevovat. Měli bychom to zvážit a uznat. Jinak asi nepůjde zabývat se ideovými základy současného dění, které je ve všech jevech dvojznačné, ale o to živější a velkolepější. Zde platí Goethova směrnice pro všechny druhy hledání: plodné je jen to, co mne oživuje a co podporuje mou vlastní činnost. Oživení poznání je možné u poznání svobodného. Z Parsifala víme, že „svoboda je jen tam, kde je vyslovena s láskou vůči trpícímu v nejširším smyslu spásná otázka: Co ti chybí?“ (L1) Kde se to nestane, tam působí souvislosti nutné, zákonité a v člověku osudové. Z toho se dá odvodit, že duchovní věda bude

dávat spásnou otázku, bude-li se zabývat vnímáním ideového působení ve skutečnosti, přes všechna znečištění a zasypání skutečnosti odpadem.

V Parsifalovi vládne zákon nutnosti v životním procesu, ale Parsifal je svobodným v okamžiku, kdy se musí rozhodnout dát nebo nedat druhému soucítanou otázku. V tomto motivu se ukazuje „jeho vlastní důstojnost a ušlechtilá velikost vůle (učení – projevuje se morální intuice, v níž je přítomna vyšší vlastní individualita jako reálná skutečnost v životním procesu).“ (L1) Mluvíme-li o nutném, potom železné se stává stříbrným, když se naladíme na stejný názor, a stává se zlatým tím, že se vnitřně citově zabydlíme uvnitř nutnosti. (V8).

Jde tedy o to, abychom se ptali: Co je tvým kladným duchovním jádrem, z něhož budeš uzdraven, když ho sám ze sebe plně rozvineš? Potom může nastat „Návrat do já, ale bez umělého odloučení od světa, naopak návrat do já právě v jeho zapletení se do konkrétního kontaminovaného životního procesu světa. V tomto smyslu může být úspěšný výklad dobových jevů, který otevírá novou ideovou perspektivu, silou dobrat se k já, může dát návrat do já v souvislostech současnosti, může dát také novou hodnotu, důstojnost, když odkryjeme v tom, co postrádá smysl něco cenného, co otevírá nový výchozí bod.“ (L1)

Hlavní vina duchovní vědy není v tom, co udělala, ale v tom, co neudělala. Jestli budou duchovní vědy nadále, jako dosud, opomíjet dotazovat se právě „znečištěných“ dobových jevů po jejich tajemném vnitřním ideovém životě, potom přenechávají tyto jevy jim samým a působení oněch nelidských sil, které je už zřetelně obstoupily, očividně je formují a nutí je do jistých směrů.

„Duchovně-vědné úsilí o poznání dobových jevů neznamená, že má být uměle hledáno ideové působení tam, kde není. Ideové působení nesmí být zneužito. Nesmí se stát druhotným faktorem zájmů o poznání, které ho použijí, aby si uvařily vlastní polívčičku v dobových jevech. V tom je hlavní těžkost každé idealistické snahy o poznání zaměřené vážně na živoucí dvojznačnost soudobých projevů kultury.

Snaha o poznání také neznamená, že se to už podaří (například na základě ‚dobrého‘ záměru). Vyjádříme-li to shora uvedenými parsifalovskými kritérii, kdo zápasí o názor, může v zápase podlehnout.

Snaha o poznání také neznamená, že jsou prostě výsledky duchovních věd (tj. výsledky, které už jsou k dispozici) používány na jevy tak dlouho, až interpretace souhlasí. Namísto toho jde stále více o individuální odvahu k duchovní vědě (k provozování duchovní vědy), a to znamená: o odvahu k vlastnímu duchovně-vědeckému výkladu jevů a ke svobodné zodpovědnosti za toto vlastní, se všemi důsledky.“ (L1)

Taková snaha o poznání znamená v tomto smyslu,

– že usilujeme o poznání dobových jevů a objasňujeme, co je na nich individuální; snažíme se to vykládat poctivě, důsledně a otevřeně; dodržíme-li přitom snahu o otevřenost a průhlednost, mohou se tyto vlastnosti zpracování jevu stát základnou proměny vnitřního osobního poznatku v objektivní poznání (mohou dostat ráz všeobecně lidský nebo individuálně všeobecný)

– že se postupně rozvine a zdokonalí studium biografie člověka

– že bude bádání v duchovní vědě zaměřeno nejprve na prakticky prožívané vnímání působení ideje v jevu, na proniknutí k protikladnému, a tím i živému životnímu procesu a teprve potom bude vyvíjena teorie vědy o kultuře jako praktické nauky o jevech; jinými slovy – nejde vyvíjet na začátku teorie a doufat, že tak vznikne něco praktického.

Dnes už se projevuje u mladších vyučujících na vysokoškolských humanitních oborech, že „chtějí právě vnímat ideu ve skutečnosti ve smyslu imaginativní, duševně prožívané tvorby názoru“ (L1).

VII Jak vylíčit ambivalentní (působení, bytí)

V předešlém odstavci byly vzneseny požadavky na soudobou duchovní vědu. Jak se dají splnit v konkrétním způsobu líčení, které by bylo použito v rámci vědy o kultuře? „Zde je třeba nejprve si uvědomit, že dnešní ‚postmoderní‘ člověk nepotřebuje už tolik hledisek, obsahů a elementů, aby zcela vniknul do věci, poněvadž žije ve své duševně-duchovní základní náladě právě tak jako ve svém celém základním složení tak, že se jeho vědomí na jedné straně plně vědomě vylévá do okolního světa a na druhé straně zároveň je si jeho vědomí vědomo sama sebe a přemítá.“ (L1)

„Zachycuje to, co je podstatné ‚instinktem‘, který plně proniká do duševní nálady vylité do okolního duchovního, duševního a fyzického vnějšího světa. Proniká rychle, přesně a důkladně, když dostane několik málo a stručně popsanych prvků, které jsou umělecky otevřené, plasticky ztvárnitelné, které jsou bezprostředně spojeny s prožívaným pojmem jevu. Jsou to tedy elementy vytvořené podle uměleckého charakterizování a uměleckého způsobu zážitku, není to tradiční teoretizování okolo věci.

Umění přiměřeného vylíčení produktivně ambivalentní skutečnosti ideového působení, realizujícího se v dobových jevech a v nich se vyčerpávajícího, by podle toho bylo takové: Celek je sice souhrnně v obrysech zachycen, ale vždy zůstane natolik otevřený, že povzbuzuje. To by byla podle mého mínění taková popisování a vylíčení, která jsou přiměřená dnešnímu způsobu chápání a vědomí. Jde totiž o popsání a vylíčení, která jsou zaměřena na svobodu k imaginaci a k individuálnímu provedení.“ (L1)

VIII Shrnutí: Tři hlavní hlediska, která by měla být vodítkem pro poznání

Jde o principy a hlediska, které by vedly myšlení při poznávání příznaků kultury v naší ‚postmoderní‘ přítomnosti. Jsou následující:

1. *Uznání základní ambivalence všech dobových jevů.* Ambivalence dává jevům možnost, aby byly produktivní. Neboť ambivalence vypovídá ve svých hlubokých vrstvách také při zjevně negativních příznacích o vyvíjejícím se životě ideového bytí v jejím nitru. Takový život se však nejeví zde jako ‚čistý‘, nýbrž nabývá v prostoru a času určitá zbarvení a formy, které jsou téměř vždy ‚kontaminovány‘. Dnes je podstatnou úlohou každé užití filozofie kultury: zkoumající vnímání a shromažďování ideového působení, které je přítomno jen jako kontaminované a ‚nečisté‘, tj. mnoha způsoby rozpolcené, protikladné, často přítomné jen jako skrytý vnitřní potenciál. Každý postoj v poznání, který toho není schopen – který tedy není schopen proniknout dostatečně jevy k možné podstatě věci, jež jí leží v základech jako sám o sobě nevysvětlený volní a bytostný element – každý takový postoj v poznání není schopen dostat se do vztahu ke kultuře současnosti a hrozí mu, že zakrní ve stavu ztrnulosti.

2. *Tvorba měřítká na jevech.* Duchovní věda se může přiblížit dění doby bez toho, že by ztratila sama sebe, jen když utváří svá měřítká na jevech a tak se stane plodnou pro dobové jevy jako aplikovaná filozofie kultury. Ona sama není už hotovým měřítkem, které se zkušebně staví jako takové vůči všem jevům a jenom ještě stanovuje odchylky.

3. *Samozřejmost duchovní vědy jako otázky po spáse vůči jevům.* Duchovní věda se ptá ve smyslu Parsifalova motivu po lidském, po ideovém v jevech a pokouší se je pro sebe uvolnit dotazováním.

Shrneme-li tato tři různá, ale spolu spřízněná hlediska, máme něco jako typologii době přiměřeného postoje v poznání, něco jako reálně přítomnou skutečnost v konkrétním okamžiku – dalo by se také říci: jako kulturně kritickou přítomnost ducha v kultuře.“ (L1)

Literatura

L1 Roland Benedikter: Für eine zeitgemäße Erkenntnishaltung. Anmerkungen zur Beziehung zwischen Geisteswissenschaft und Gegenwartskultur. In: <http://www.philosophia-online.de/>
L2 Velký slovník naučný Diderot, vyd. 1999.

Vysvětlivky

V1 Wilhelm Dilthey definoval pojem duchovědy ve smyslu humanitních věd, zejména historických). Jejich specifická nespočívá ve vysvětlování reality (jako u přírodních věd), nýbrž v porozumění jedinečnosti a neopakovatelnosti historického dění pomocí vcíťování se a znovuprožívání. Duchovědné bádání připomíná uměleckou tvorbu, porozumění skutečnosti lze dosáhnout pouze využitím všech duchovních schopností člověka. Ke konci doplnil psychologickou metodu vcíťování se hermeneutikou (nauka o výkladu a porozumění textům). (L2)

V2 Anthropologie filozofická se zabývá člověkem jako celkem, snaží se vyložit jeho podstatu, pochopit jeho smysl, nalézt jeho perspektivy. V současnosti staví do popředí zejména problém lidské svobody, nehotovosti, otázku vztahu mezi člověkem a přírodou a přemýšlí o významu jedinečné lidské osoby. (L2)

V3 Filozofie kultury se věnuje zkoumání podstaty, významu a hodnotám lidských kultur. Definuje vztah kultury a přírody, klasifikuje různé sféry kultury. (L2)

V4 Fenomenologie. Jejím východiskem je snaha přímým a evidentním způsobem dospět „k věcem samým“, jak se ukazují pohledu, který není vázán žádným nekriticky přejímaným výkladem či předchozím porozuměním; místo neplodných gnozeologických spekulací je třeba se zabývat tím, co je nepochybně dáno v našem vědomí, tedy tím, co je fenomén (jev postihovaný našimi smysly). Metodou fenomenologie je jednak postupné očišťování konkrétního vědomí (od vyřazení teze o existenci světa až po redukci všech konkrétních a individuálních prožitků „já“), jednak názorné uchopování prožitků transcendentálního vědomí. Fenomenologie systematicky analyzuje základní strukturu světa žité skutečnosti (přirozený svět) jako poslední půdu dávající smysl všem dalším aktivitám (od běžného porozumění světu až k jeho vědeckému výkladu). (L2)

V5 Ambivalence. Dvoznačnost, dvojaký přístup k určitým faktům nebo osobám, vyznačuje se střídáním rozporných, protichůdných názorů, představ a pocitů. (L2)

V6 Dialektika je myšlení, které bere zřetel na dynamiku jevů (procesů, dějin) a studuje rozpory v nich obsažené.

V7 Postmodernismus, postmoderna – zaměřen proti doposud převládajícímu pojetí platnosti jediné pravdy a jediného cíle. Usiluje o alternativnost lidských přístupů ke světu, odmítá vizi intelektuální a kulturní nadřazenosti západní civilizace i nadřazenost racionality v procesu poznání. Základním požadavkem je pluralita názorů a jejich zrovnoprávnění. Zpochybňován je optimismus historického vývoje západní civilizace i pojetí dějin jako postupného překonávání dřívějších fází. (L2)

V8 „Parsifal je jistým způsobem, podle své povahy – ve výrazu, symbolice a tónu – knihou buď pro ještě mladého člověka nebo pro už starého člověka, který ještě čistě vnímá a myslí. Faust je naproti tomu knihou pro způsob navázání vnitřního života člověka na svět uprostřed života. Obě původní formy moderního života v poznání musí dnes na sebe navzájem působit: jedna jako důstojnost prostého, jasného idealismu a druhá jako realismus toho, co je. Oba postoje se spojují v bezprostřední životní praxi. Oba na sebe vzájemně působí jako individuálně nedělitelná jednota duševně-duchovní životní praxe a umožňují usilování o vysoké cíle.“ (L1)

Platónova tajná nauka

Christina Schefer, *Platons unsagbare Erfahrung. Ein anderer Zugang zu Platon*. Schwabem Verlag, Basel 2001, cena 53 Euro.

O zajímavé knize referoval v *Goetheanu* 26, 2002, s. 495–496 G. Röscher. Autorka vychází z tzv. tubinské školy, jejímž představitelem byl zejména Konrad Geiser se svou knihou „*Platons ungeschriebene Lehre*“ (Platónova nepsaná nauka, 1963). Platónovo nenapsané učení pojednávalo o svět tvořící dvojici dvou „Archai“ (počátků), jednoho (Hen) s neurčitou dvojností (aoristos Dyas). Za tou bipolární naukou o dvojnosti nalézá autorka, která studovala u Waltera Burkerta, theofanie boha Apollóna; učení o jednotě a dvojnosti připravovalo katharsí hlubší esoterní prožitok. Platón vycházel zprvu z psaných děl, ale pak pokračoval ústním sdělením, které vedlo k epotei, zasvěcení. Setkání s Apollónem, který byl v Řecku kromě jiného odrazem Krista sestupujícího do pozemské sféry, ukazuje opět, že Platón usiloval o cestu k mysterijní moudrosti skrze své učení, jen částečně racionalizované, proti svému žákovi Aristotelovi, který už vytvořil strukturu racionality vycházející pouze ze smyslového pozorování, jako předpoklad dalšího rozvoje lidské inteligence. Stará mysteria nemůžeme dnes obnovit v jejich tehdejší formě, ale ve formě plně vědomé účasti, jakou nabízí anthroposofie.

J.B.

Berta Fanta, Ida Freund a počátky anthroposofie v Čechách

M. Landwein recenzoval v *Goetheanu* 26, 2002, s. 497 knihu Georga Gimpela „*Weil der Boden selbst hier brennt. Aus dem Prager Salon von Berta Fanta, 1865–1918*“. Vitalis Verlag, Praha a Furth i. W. 2001. Kniha popisuje na podkladě dokumentů salon B. Fanty v domě U Jednorožce na Malém náměstí, kde přednášel několikrát i Rudolf Steiner a kde sídlila pobočka Theosofické, později Anthroposofické společnosti, kterou B. Fanta vedla. Sama se po prvních pokusech přiklonila k filozofii Franze Brentana, vedla filozofický salon, později přestěhovaný do kavárny Louvre. Max Brod ji líčí jako zapálenou ženu, toužící po poznání celou svou existencí; ve svých denících se ale často vyjadřuje rezervovaně o svých schopnostech. S Rudolfem Steinerem se setkala v roce 1907, především díky jí se jeho přednáškám dostalo širokého ohlasu u kulturní veřejnosti; účastnil se jich i Franz Kafka. Na rozdíl od své sestry Idy Freundové, která zůstala spojena s anthroposofií i později a přispěla k výchově v tomto směru i nedávno zemřelé Julie Novákové, Berta Fanta se později obrátila k sionismu a připravovala se na přesídlení do Palestiny. Její synovec Hugo Bergman si ovšem odnesl úctu k anthroposofii i do Izraele, a ještě v roce 1961 ke stému výročí narození Rudolfa Steinera přednesl v Jeruzalémě jako rektor tamější univerzity zajímavou přednášku „Rudolf Steiner jako filozof.“

J.B.

Návrat k nacionalismům?

Jan Bouzek

Za panování archanděla Gabriela postupovalo mnohé v evropských dějinách v rámci nacionálních hnutí s jistým oprávněním. Alžbětinská Anglie, doba Jeanne d'Arc ve Francii a napoleonská okupace Německa vzbudily nacionální hnutí v těchto zemích, a jako další reakce na velkoněmectví došlo k národním hnutím dalších zemí na východ od Německa. Někteří ještě dnes dohánějí tento směr, ale v době vlády Michaelovy by mělo být cílem sjednocení lidstva.

Ovšem jednostranná globalizace dnešního světa naráží na odpor, populismy živící se vzbuzováním nenávisti k cizákům ovládly už část evropské politiky. Kontroverzní spisovatelé, ideologové mohou mít opět v rukou podobnou moc, jako jejich předchůdci a vzory na Balkáně, na Kavkaze, na Předním východě. Občanské a lokální války tam vznikaly podle stejného receptu: ovládnutím masových prostředků komunikace, pomluvami sousedů, dirigováním vůdců a hnutí těmi kruhy mocností, kterým šlo o to, rozdělit, zmenšit státy, využít sporů k ovládnutí daného teritoria či přístupu k přírodním zdrojům. I byznys s narkotiky býval z těchto důvodů tolerován. Součástí přípravy válek se stalo povzbuzování amnestovaných zločinců, kterým se namluvilo, že jsou národními hrdiny, a dostali do rukou zbraně. V podstatě šlo o vyvolávání nenávisti; nejen fyzikové jako v Dürenmattově hře, ale také novináři, žurnalisté, historici, ba i archeologové byli často nebezpečnými spoluhráči zla: přispěli k nenávisti vytahováním kostlivců ze skříně a polopravdami o nich.

Stojíme opět na rozcestí i ve střední Evropě? Německý autor Martin Walser vydal nedávno kontroverzní knihu o německých dějinách, ale sám chce podle svých projevů spíše definovat svou lásku k vlasti jako lásku k dějinám své země a součást ideje evropanství (viz Goetheanum 23, 2002, s. 425–426). Německé vlastenectví bylo pocíťováno mnohými jako negativní dědictví po Hitlerově třetí říši; dnes se situace značně změnila. G. Grass došel ve své poslední knize („Im Krebsgang: Eine Novelle“), kde líčí osudy okolo potopení německé lodě Gustloff s uprechlíky z východního Pruska zčásti jako událost a zčásti jako literární fikci, k pesimistickému závěru: „To nikdy neskončí, nikdy to neskončí.“ Sám Grass ovšem ve svém nedávném vyjádření nežádá revizi transferu, ani zákonů, které s postupem přesídlení souvisely, a připomíná, že o tom musíme všichni vědět, ale že to byli Němci, kdo si s tím začali. Recenzent v Goetheanu 19, 2002 (s. 355–356, W. Graf) připomíná i sérii publikovanou ve Spiegelu a nazvanou „Vyhnání Němců z východu“ (od č. 13, 2002), která měla značný ohlas. Patrně je zapotřebí vyslovit vše, co se stalo na obou stranách, ale dát si pozor, aby se neopakovala historie.

Jiní ovšem manipulují více a znají jen jednu svou pravdu. Taktak, že se ve Francii k moci nedostal Le Pen a strana Pima Fortuyna v Holandsku nezískala ještě větší vliv. V Dánsku a zejména v Rakousku je extrémní pravice ve vládě, a prosazuje se skrze hlásání nenávisti. Rekonstrukce středu Berlína a volby v Německu kladou opět otázku: Jak bude vypadat čtvrtá říše? Bude opakováním chyb dvacátého století, jak tomu leccos naznačuje? Snahu o vyrovnání situace po druhé světové válce lze řešit společným občanstvím Evropské unie, ve které má občan každé země právo žít v kterékoli zemi společenství s plnými občanskými právy; neúspěch integrace (jakkoli má i své negativní stránky) by uvrhl Evropu znovu do chaosu.

F. Carlgren (Goetheanum 27, 30. června 2001, s. 505–508) srovnává dva problémy naší doby – kriminalitu i šovinismus – s poznámkami Rudolfa Steinera. Mezi zločinci našel mnoho těch, kteří se znovu inkarnovali velmi brzy, nevážili si pozemského života ani svého, ani jiných. Obdobně je tomu u lidí, kteří nedokázali díky materialistickému smýšlení a popírání ducha navázat mezi inkarnacemi vědomý vztah k hierarchiím, a po inkarnaci nejsou schopni navázat přirozený vztah k duchu národa, do kterého se inkarnovali, ale pseudovztah; snad lze dodat – spíše vztah k démonu národa než k jeho archandělu.

Bodo von Plato svou zajímavou úvahu o historickém svědomí či co určuje vliv minulosti na budoucnost (Goetheanum 81, 26.–29. června 2002, s. 485–487) zakončil slovy: Změna paradigmatu v pojednání paměti, individualizace historického svědomí, se rozhodujícím způsobem účastní rozhodnutí, jaká minulost v přítomnosti spoluurčí budoucnost. Předpokladem ovšem je, že nikoli minulost determinuje současnost, nýbrž současnost určí minulost. Takové rozhodnutí je dnes ve sféře svobody jednotlivého člověka. Volba individuálně odpovědného přístupu ke vzpomínce určí vliv minulosti na budoucnost. Je tedy na nás, s na všech Evropanech, abychom splnili tento náš společný úkol.

Jak řešit sociální otázky a jak s výchovou?

Lidské práce je zapotřebí méně než dříve, lidé v chudých zemích jsou ochotni pracovat za zlomek mzdy placené v zemích bohatých, kde nezaměstnanost roste. Ideální by byl nějaký New Deal – tolik práce je potřebí na obnovu krajiny, životního prostředí, ale právě takové úkoly nepřinášejí rychlý zisk, a jsou v rozporu s dnešní strategií mezinárodního finančnictví, jehož hlavním cílem právě tento rychlý zisk z investic je. Miliarda odpuštěných dluhů africkým zemím je velmi hubeným výsledkem zasedání G8 v Monterrey v Kanadě. Jen málo firem chápe, že rozumná kooperace přinese větší a dlouhodobější užitek než stálý tlak a vzájemné podvádění se v konkurenčním boji. Na fóru v Porto Allegre na počátku února se zdálo, že bude možno učinit o mnoho více. Ale zápas o budoucnost nekončí jednou porážkou. Problémem ovšem je, že většina i dobře smýšlejících lidí nezná duchovní hloubku tohoto problému, který zasahuje i do pedagogiky a všech dalších aspektů lidského života, ve kterých se nesmí hospodářské principy stát určujícími.

Amok v Erfurtu, kde Robert Steinhäuser postřílel své učitele a spolužáky, dává mnohé podněty k zamyšlení. Když zůstane pedagogika v logice hospodářského myšlení, pak bude duch neživým mechanismem, duševní život spící rostlinou a těla se budou bestializovat (Rudolf Steiner). Harmonická výchova jednotlivých částí lidského organismu patří k předním úkolům výchovy. Vztah Já k organismu je v době puberty buďto příliš volný, pak se dotyčný stane pro aktivní život neschopným idealistou, anebo se Já může stát otrokem těla, vše se odvíjí od tělesných potřeb. Já Roberta Steinhäusera se probudilo teprve tehdy, když ho učitel dějepisu oslovil jménem. Americký specialista Dave Grossmann přišel na to, že vnitřní odpor k zabíjení, který měl překonávat při výcviku vojáků, se snadno překoná pomocí virtuálních počítačových her; zábavní průmysl tyje právě z této bestializace osobnosti.

J.B.

Symposium o vodě v Luzernu

Nedávné setkání mladých na statku Jáchyma Dutschkeho v Podkrkonoší bylo soustředěno na skutečný charakter vody, a podobný pokus o prohloubení znalostí o vodě proběhl i v kongresovém centru v Luzernu, se sedmi sty účastníky. A. Heertsch v Goetheanu, 26, 2002, s. 494 referuje pozitivně zejména o M. Pogačnikovi, který byl vloni i u nás, o uměleckých pokusech a o projektech H. Dreisetla, který přivádí vodu z podzemních kanálů opět na světlo na sídlištích, v osadách a městských čtvrtích. Jacques Beneviste, který svými objevy potvrzujícími působení homeopatických roztoků narazil na tak silný odpor oficiální vědy, že přišel o svou laboratoř i místo, se ukázal být spíše materialisticky orientovaným vědcem, a ostatní se také ne vždy vyznamenali; někteří to mysleli dobře, ale jejich metodika nebyla dostatečně vypracovaná, anebo nepochopili do hloubky, oč vlastně jde.

J.B.

Volno pro genetické manipulace s osivem?

Návrh komise Evropské unie předpokládá změnu v zákonech o osivu: osivo smí být geneticky manipulováno, aniž by to bylo označeno, nepřekročí-li tento počet 0,4–0,7 % (podle druhu osiva). Protesty proti tomu opatření lze zasílat na www.zs-l.de nebo poštou na Zukunftsstiftung Landwirtschaft, Rungenstr. 19, D-10179 Berlin.

O penězích s anonymním donátorem

(Interview s autonomním sponzorem waldorsfských škol v USA, podle John Bloom, RSF Quarterly, březen 2002)

Jaký je ve světle vaší meditativní cesty váš poměr k penězům?

Můj je neobvyklý, mnoho let jsem pracoval s nevýdělečnými organizacemi a peníze pro mě nejsou stínem, jak je v Americe obvyklé; jsou prostě tím, čím jsou. Nasál jsem to z hovorů mého otce s jeho obchodními přáteli. Původně jsem chtěl být psychoterapeutem, sedlákem, k filantropii jsem se přiklonil až po třicítce; ani dnes tomu nevěnuji mnoho času, není to to hlavní, k čemu se cítím povolán. Ovšem svět to zoufale potřebuje. Z karmických důvodů se cítím být v situaci, abych přivedl určité zdroje, aby pomohly k postupu k dalšímu stupni našeho vývoje ve světě, kdy bude tak málo utrpení, jak to je jen možné. Přišel jsem k filantropii z pocitu spoluodpovědnosti. Skrze buddhistické učení jsem přišel k cítění utrpení jiných, proto jsem filantropem.

Můžete hovořit o vašich spirituálních cvičeních?

Začínám meditací každý den. Její esencí je to, co Tibetané nazývají osvícením. V sanskrtu znamená jméno Buddha osvícení, v mém pojetí očištění.

Peníze dříve vydělávalo jen málo lidí, většina se živila zemědělstvím, dárkami apod. Židé neměli jiných možností obživy, museli se proto věnovat finančnictví. Moje rodina žila nedaleko Kyjeva v Rusku, měla právo jen po určitý čas pobývat v Kyjevě samém, a obchodovala s obilím. Vývoj lidstva se pohybuje spolu s posunem paradigmatu; Já je silnější, častěji říká „ne“, vědomá mysl je jasněji rozvinutá. V pubertě si myslíme, že všechno víme, pak už ne. Víme dnes svým způsobem více než matka Země a otec Duch, ale musíme to nějak vyrovnat: Femininní se stává důležitějším, maskulinní ustupuje. Intuice je v obchodě hodnocena více než dříve pro vztahy, procesy a umožnění aktivit ve skupině. Obchodní a průmyslové společnosti potřebují tyto kvality a hodnoty. Moc *nad* je už dnes v rozumných korporacích méně hodnocena než moc *s* a moc *spolu, uvnitř* (power-*within*), která ještě v Americe není hodnocena vůbec. Snažím se o ni, je spojena s osvícenou myslí. Staré ničíme, a to nemůže už postoupit dále do budoucnosti, ale podobně jako chřest vyrůstající ze země, i když jsme ho předtím uřízli, začíná vyrůstat nová země. Musíme vytvořit most mezi starou zemí, která se hroutí a novou, která se vynořuje.

Pokud organizace praktikuje moc *nad*, nikoli moc *s*, a nebere ohled na globální souvislosti, není zdravým systémem. Nadace Rudolfa Steinera je důležitou součástí sítě těch, kdo připravují most k novému světu. To, co je podstatné, se poznává intuicí, silou srdce.

J. Bouzek

Obsah

Rudolf Steiner, Kriste,

Z výroční zprávy předsednictva AS za rok 2001–2002

Rudolf Steiner jako badatel a jeho gnozeologie III (přednáška z 18. března 1921 ve Stuttgartu, referuje *J. Bouzek*)

Pro soudobý postoj v poznání, podle *Rolanda Benediktera* referuje *Stanislav Kubát*.

Platónova tajná nauka (*J.B.*)

Berta Fanta, Ida Freund a počátky anthroposofie v Čechách (*J.B.*)

Jan Bouzek, Návrat k nacionalismům?

Jak řešit sociální otázky a jak s výchovou? (*J.B.*)

Symposium o vodě v Luzernu (*J.B.*)

Volno pro genetické manipulace s osivem? (J.B.)
O peněžích s anonymním donátorem (J.B.)

Inhalt

Rudolf Steiner, Christus,...

Aus dem Jahresbericht des Vorstandes der AG 2001–2002

Rudolf Steiner als Forscher und seine Ggnoseologie III (Vortrag 18. III. 1921 in Stuttgart, referiert *Jan Bouzek*)

Für eine zeitgemäße Erkenntnishaltung, nach *Roland Benedikter* referiert *Stanislav Kubát*

Platons Geheimlehre (J.B.)

Berta Fanta, Ida Freund und Anfänge der Anthroposophie in Böhmen (J.B.)

Jan Bouzek, Rückkehr zu den Nazionalismen?

Die möglichen Lösungen der sozialen Fragen und der Erziehung (J.B.)

Symposium über Wasser in Luzern (J.B.)

Der Weg frei für die genetische Manipulationen mit dem Saatgut? (J.B.)

Vom Geld mit anonymen Donator (J.B.)